

МОТИВИ

към проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс

1. Причини, които налагат приемането на предложения законопроект

Предложеният проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс (ЗИДНПК) е в отговор на идентифицирани проблеми, свързани с повишаване на ефективността и ефикасността на съдебната система по отношение ускоряване на съдебните производства по наказателни дела. Предложенията са в отговор на необходимостта от осигуряване на бърз, справедлив и ефективен наказателен процес.

2. Цели на предложения законопроект

Законопроектът има за цел прецизиране на някои разпоредби в НПК, с което ще бъде постигнато оптимизиране на работата и преодоляване на забавянето на съдебните производства по наказателни дела в отговор на обществените очаквания за бърз и ефективен наказателен процес. Справедливият и бърз процес по наказателни дела е едно от фундаменталните човешки права, прогласено в редица международни актове, намерило отражение и в националното ни законодателство.

3. Същност на законодателните промени

На първо място, се предвижда в случаите, при които наследниците на пострадалия не могат да бъдат намерени в разумен срок, да бъде публикувано съобщение в общината, района или кметството по последния им известен адрес и в „Държавен вестник“. Извършеното издирване в разумен срок следва да бъде мотивирано с оглед преценка дали процедурата е изпълнена при спазване на изискванията. Дава се 14-дневен срок от публикуването, след изтичането на който процедурата по информиране и разясняване на правата на наследниците се счита за надлежно изпълнена. Пострадалият е една от централните фигури в наказателния процес и съгласно чл. 74, ал. 2 от НПК при неговата смърт правата му преминават в неговите наследници. Често срещан проблем в практиката е установяването и издирването на всички наследници и изпълнението на процедурата по информиране и разясняване на правата им, произтичащи от правата на починалия им близък.

Втора стъпка към постигане на ускоряване на производството е предвидената възможност за връчване на призовки, съобщения и книжа по електронен път и в досъдебната фаза на процеса, каквато възможност към настоящия момент е предвидена в съдебната фаза – чл. 178, ал. 8-10.

На следващо място предложеното опростяване на процедурата за отстраняване на очевидни фактически грешки (ОФГ) в обвинителния акт ще доведе също до ускоряване

на съдебното производство. Във връзка с това се предлага опростяване на процедурата за отстраняване на ОФГ в обвинителния акт, чрез въвеждане на възможност това да бъде направено от прокурора устно в самото разпоредително заседание. В допълнение се предлага правна уредба, която да позволява когато ОФГ са констатирани след разпоредителното заседание, те да бъдат отстранявани отново устно от прокурора в съдебното заседание на първа инстанция, отново без делото да се връща в досъдебна фаза (чл. 274а НПК).

Предложението за отмяна на чл. 248а НПК е свързано със създаване на нови, облекчени правила за отстраняване на ОФГ в обвинителния акт. Досегашната „тримава“ процедура за внасяне на нов обвинителен акт, необходимост от неговото връчване на подсъдимия, спазване на изискването за срок на връчване, е заменена с по-гъвкава, без да се допуска компромис с правата на страните в производството. Освен това се унифицира редът на поправка на ОФГ по отношение и на двата процесуални документа, които са свързани.

С предложените промени в разпоредбата на чл. 274а НПК, освен че се уеднаквява процедурата, се урежда и начин на отстраняване на ОФГ, като е предвидено това да стане устно, несъмнено в полза на облекчаване на процедурата и спазване на разумен срок за разглеждане на делото. Предвиденото устно отстраняване чрез изявление на прокурора не би следвало да се отрази върху правата на страните, защото очевидната фактическа грешка може да бъде разбрана като несъответствие между формулираната действителна воля на прокурора и нейното външно изразяване в писмения текст на обвинителния акт. Такива грешки са например грешка в името на подсъдимия, която може да бъде отстранена, грешка в ЕГН, грешка в цифровото изражение на правната квалификация, но само тогава когато е от техническо естество. В допълнение към това пълноценното упражняване от страните (а не само от подсъдимия и от заинтересованото юридическо лице) на правата им в наказателното производство се гарантира чрез предвидената възможност да поискат отлагане на делото.

Инспекторатът на Висшия съдебен съвет (ИВСС) нееднократно е идентифицирал причините за забавяне на делата. Едно от честите процесуални нарушения, водещи до отмяна на първоинстанционната присъда и връщане на делото за ново разглеждане, а оттук и до забавяне на производството, констатирано от ИВСС¹, е липсата на мотиви на присъдата. Не става въпрос за физическа липса на мотиви, а за лошо изготвени такива – въззивният съд често ги намира за толкова непълни или противоречиви, че приема че такива липсват, и на това основание отменя присъдата и връща делото.

При наличието на широките въззивни правомощия, поради които въззивната инстанция често се нарича „втора първа инстанция“, допуснатото процесуално

¹ Вж. напр. Данни за установените от ИВСС нарушения на правото на разглеждане и решаване на делата в разумен срок по глава трета „а“ от ЗСВ /нарушение на чл. 6 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи/ за периода 01.10.2024 г. - 31.12.2024 г., с. 4. – достъпни в Интернет на адрес: <https://www.inspectoratvss.bg/bg/page/16>

нарушение от първоинстанционния съд може и следва да бъде отстранено от въззивния – той разглежда делото (а не го връща) и постановява свой мотивиран акт. Причината за връщането е препращането към касационните основания по чл. 348, ал. 3 НПК. Затова се предлага със съответно изменение в чл. 335, ал. 2 да бъде по-ясно указано, че процесуалното нарушение, изразяващо се в непълни, неясни или противоречиви мотиви на първоинстанционната присъда, се отстранява от самия въззивен съд и не е основание за връщане на делото.

На следващо място, с допълнение в чл. 368а, ал. 1 и чл. 369, ал. 1 НПК се предлага усъвършенстване на особените правила за ускоряване на наказателното производство, като се добавя ново основание за искане за ускоряване на производството в съдебната фаза, а именно – неизвършване от страна на съда на процесуални действия без уважителни причини в разумен срок.

Въведеното с промените през 2017 г. (ЗИДНПК, обн. ДВ, бр. 63 от 2017 г.) ускорително средство за съдебната фаза на наказателния процес (особените правила по глава двадесет и шеста на НПК) не е достатъчно ефективно и почти не се прилага. На първо място, в уредбата априори се приема, че първоинстанционно производство, продължило до две години, и въззивно производство, продължило до една година, е в рамките на разумния срок. По този начин се възпрепятства възможността да се ползва средството за ускоряване в случаите, когато съдът проявява пасивност през този период и не извършва процесуални действия, без да е налице основателна причина за това. В същото време, дори производството да е в рамките на тези срокове, това ще бъде оценено от ЕСПЧ като нарушаване на правото на разглеждане и решаване на делото в разумен срок, за което държавата ще носи отговорност поради липсата на активност на съответния съд. Изводът за неоправдано забавяне на делото според чл. 369 НПК се предпоставя от липсата на активност в дейността по събиране, проверка и оценка на доказателства и доказателствени средства, но не е предвидена възможност за ускоряване, когато има забавяне в други процесуални действия, свързани с движението на делото извън посочените действия, например насрочване на делото, действия по призоваване на участниците в съдебното производство, изготвяне на мотивите и др.

На последно място, чрез усъвършенстване на нормата на чл. 378, ал. 3 НПК се предлага връщане на делото на прокурора да е възможно, само когато установените нови фактически положения изключват приложението на чл. 78а Наказателния кодекс (НК). При сегашната редакция на чл. 378, ал. 3 НПК съдебното производство се прекратява и делото се връща на прокурора, дори когато новоустановените обстоятелства не поставят никакви допълнителни задачи пред защитата и не утежняват положението на подсъдимия, вкл. и когато обуславят по-лека правна квалификация и по-ниска наказателна отговорност. Затова законопроекът предвижда делото да бъде връщано само ако установените нови фактически положения изключват приложението на чл. 78а НК. Ако те сочат на същото, еднакво или по-леко наказуемо престъпление, няма пречка съдът с решението да приложи новата правна квалификация. Дори да сочат за по-тежко наказуемо престъпление (стига то да е в приложното поле на чл. 78а НК), не е необходимо връщане на делото – предвижда се правомощие на прокурора да измени

постановлението в тази част (аналогично на изменението на обвинението по чл. 287 НПК, което не изисква прекратяване на съдебното производство).

Предлагат се и други промени, които не са свързани пряко с целта за ускоряване на наказателния процес, но са също съществени и важни. Със законодателните промени през 2023 г. е направено допълнение в разпоредбата на чл. 281, ал. 2, т. 2 от НК (противозаконно подпомагане на чужденец да пребивава или преминава в страната в нарушение на закона, организирано от група или организация или по поръчение и/или в изпълнение на решение на организирана престъпна група), което от своя страна налага да бъде направено допълнение в разпоредбата на чл. 35, ал. 2 НПК относно подсъдността на това престъпление, като се включи в приложното ѝ поле.

Във връзка с наложилите се през последните години затруднения, до степен на невъзможност за решаване на въпросите, свързани с веществените доказателства по приключили наказателни производства, се предлага допълнение в разпоредбата на чл. 111 и предложение за създаване на нов чл. 112а от НПК, които засягат различни хипотези на разпореждане с веществените доказателства. Предложенията имат за цел да обхванат неуредените в действащата разпоредба случаи при заявен изричен отказ за получаване от правоимащия.

4. Очаквани резултати от прилагането на нормативния акт

С предложените изменения и допълнения в Наказателно-процесуалния кодекс ще се повиши ефективността и ефикасността на съдебната система по отношение на ускоряване на съдебните производства по наказателни дела.

Резултатите, свързани с ускоряването на съдебните производства по наказателни дела, не бива да бъдат свързани с поставянето на срокове за приключване на делата. Целевият резултат може да бъде единствено разглеждането и решаването на наказателните дела в разумен срок. Видно и от практиката на Европейския съд по правата на човека, не е възможно да бъде даден абстрактен обективен критерий за разумната продължителност на делата, важащ за всички възможни казуси. В множество решения ЕСПЧ дава принципни указания за критериите при определяне на понятието „разумен срок“, като посочва, че дали продължителността на една процедура е в рамките на разумния срок се оценява според обстоятелствата на случая и съобразно утвърдените критерии на практиката на ЕСПЧ, в частност – сложността на делото, поведението на участниците в процеса и това на компетентните власти. Не на последно място, бързината на разглеждане на делото не бива да бъде за сметка на качествено му решаване, което би поставило под съмнение постигането на задачите на НК и НПК, поради което е необходимо да се търсят балансираните решения, осигуряващи в максимална степен превенцията на престъпността.

5. Финансови и други средства, необходими за прилагането на новата уредба:

Предвижда се осъществяването на дейността по законопроекта да се извършва в рамките на предвидените финансови средства на структурите.

Законопроектът не съдържа разпоредби, свързани с въвеждането на регулаторни режими.

Проектът на закон не съдържа разпоредби, въвеждащи актове на Европейския съюз, поради което към него не е изготвена таблица за съответствие с правото на ЕС.

Към законопроекта е приложена справка за съответствието му с Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи и с практиката на Европейския съд по правата на човека.

Законопроектът ще бъде публикуван за провеждане на обществени консултации за срок от 30 дни.